

Чорна О. В.

аспірант кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
суддя Покровського районного суду
Дніпропетровської області

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Частина перша статті 297-1 КПК України визначає, що спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється стосовно одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень цієї глави [1].

Серед науковців постійно точаться дискусії щодо правової природи процедури *in absentia*, обсягу правових гарантій учасників процесу та доцільності судового контролю під час спеціального досудового розслідування.

Так, на думку Черняка В. П. спеціальне досудове розслідування є елементом (різновидом) заочного кримінального провадження [2, с. 273].

В. Дрозд відносить спеціальне досудове розслідування до спеціальних порядків кримінального провадження, яке відбувається з дотримання вимог усіх процедурних питань, передбачених у КПК України. Основним винятком є відсутність самого підозрюваного, обвинуваченого в процесі, в чому загалом і полягає сутність даного провадження [3, с. 333-334].

Шаповалова І. зазначає, що в цілому, за положеннями КПК України, застосування процедури *in absentia* передбачає забезпечення справедливого судового розгляду, згідно правил, які передбачені ст. 6 ЄКПЛ, а також врахування практики Європейського суду з прав людини, відповідно до якої право підозрюваних та обвинувачених бути присутніми на судовому розгляді не є абсолютним та за певних умов підозрювані та обвинувачені особи повинні мати можливість прямо чи мовчки, але однозначно відмовитися від цього права [4, с. 155].

Шумейко Д. вважає, що скорочення, спрощення загальних правил досудового розслідування для спеціального досудового не передбачені [5, с. 217].

Натомість деякі представники адвокатури вважають, що процедура *in absentia* має винятковий характер, під час її застосування необхідно забезпечувати посилені процесуальні гарантії прав особи, яка притягується

до кримінальної відповідальності; винятковий характер такої процедури обґрунтовують тим, що законодавець передбачив прийняття рішення про його здійснення саме слідчим суддею [6].

Огородник Д. наголошує на тому, що в контексті вчинення представниками держави-окупанта воєнних злочинів проти України можна говорити про потребу передбачення додаткових гарантій для таких осіб як, найчастіше, іноземних громадян щодо забезпечення належного повідомлення таких підозрюваних/обвинувачених про дату та час здійснення процесуальних дій або ж проведення судових засідань.

На його думку також варто забезпечити у таких випадках реалізацію засади мова, якою здійснюється кримінальне провадження, згідно ст. 29 КПК України, не лише щодо повідомлення про підозру, обвинувального акту та судового рішення, яким суд закінчує судовий розгляд по суті, в частині використання поряд з державною мовою рідної мови цих осіб, а й в частині передбачення обов'язкового розміщення на визначених онлайн-ресурсах повідомлень про виклики та судових викликів з одночасним перекладом тексту російською мовою. [7, с. 137].

На думку Каліннікова О., який на дисертаційному рівні дослідив проблеми інституту процедури *in absentia* у 2021 році, надання слідчому судді повноваження приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування не повною мірою узгоджується із функціональним призначенням чинного попереднього судового контролю у кримінальному провадженні, відтак, вбачається, що прийняття слідчим суддею рішення про здійснення спеціального досудового розслідування відповідає завданням кримінального провадження, з огляду на це, а також з метою належного захисту прав та інтересів підозрюваного, необхідно залишити такі повноваження слідчому судді [8, с. 239].

Частина 2 статті 297-1 КПК України визначає сукупність умов для застосування процедури *in absentia*: 1) здійснюється щодо злочинів, перелік яких зазначається у цій статті; 2) підозрюваний є повнолітньою особою; 3) підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук або: стосовно підозрюваного уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

Розділ 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» КПК України, починаючи з 2014 року, пережив певну еволюцію; найбільш значні законодавчі зміни, спрямовані на процесуальне вдосконалення та можливість практичного застосування цього розділу КПК в умовах воєнного стану були внесені вже після початку повномасштабної збройної агресії РФ у 2022 році. Така еволюція потребує окремого дослідження і наразі не є темою цієї роботи.

На нашу думку, розгляд слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування в порядку, визначеному статтями 297-2 – 297-4 КПК є різновидом попереднього судового контролю, спрямованого на забезпечення дотримання прав і свобод людини, який виражається у тому, що слідчий суддя:

- 1) перевіряє клопотання слідчого, прокурора на предмет його відповідності закону;
- 2) вживає заходів для залучення захисника, якщо підозрюваний не залучив його самостійно;
- 3) має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування;
- 4) надає оцінку доводам слідчого, прокурора, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.
- 5) враховує наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення.

В науковій літературі зверталася увага на той факт, що поняття «наявність достатніх доказів для підозри особи» не визначено законом, його не використовують в інших положеннях КПК України. Водночас положення КПК України щодо підстав застосування заходів забезпечення кримінального провадження містить термін «наявність обґрунтованої підозри» [9, с. 132].

Якщо проаналізувати судову практику по цій категорії справ, стає очевидним, що слідчі судді віддають перевагу застосуванню терміну, який має широке застосування у практиці ЄСПЛ – «обґрунтована підозра».

Так, наприклад, слідчий суддя Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 15.02.2023, постановляючи ухвалу про задоволення клопотання слідчого про здійснення спеціального досудового розслідування, зазначає, що: «...слідчим надано докази наявності обґрунтованої підозри ОСОБА_4 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України...» [10].

В ухвалі Київського районного суду м. Харкова від 18.10.2023 слідчий суддя також зазначає, що «...надані достатні підстави для наявності обґрунтованої підозри стосовно можливого вчинення ОСОБА_7 дій, що кваліфікуються за ч. 5 ст. 111-1 КК України за викладених у клопотанні обставин» та детально визначає стандарти обґрунтованої підозри із посиланням на практику Європейського суду [11].

Аналіз практики свідчить про те, що у переважній більшості випадків слідчі судді задовольняють подані клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

Однак є непоодинокі випадки, коли слідчий суддя повертає клопотання або відмовляє у його задоволенні, наприклад, з причини відсутності доказів оголошення особи в міжнародний розшук, причому критерії розмежування таких рішень є досить суб'єктивними.

Так, наприклад, слідчий суддя Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя ухвалою від 29.03.2024 повернув клопотання, обґрунтувавши його невідповідність вимогам статті 297-2 КПК, зокрема, тим, що доказів того, що підозрюваний оголошений у міжнародний розшук слідчому судді не надано [12].

У той же час слідчий суддя Херсонського міського суду Херсонської області відмовив у задоволенні клопотання, мотивуючи, що підозрюваний у міжнародний розшук оголошений не був, що є підставою для відмови у здійсненні спеціального досудового розслідування відносно нього [13].

Досить дискусійним є питання достатніх доказів оголошення особи в міжнародний розшук.

Так, Калінніков О., дослідивши цю проблему, дійшов висновку, що існує три підходи до цієї проблеми:

1) моментом оголошення особи у міжнародний розшук є дата винесення слідчим, прокурором постанови про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук та внесення відомостей про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) моментом оголошення міжнародного розшуку є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про оголошення міжнародного розшуку підозрюваного;

3) недостатність лише наявності постанови слідчого, прокурора про оголошення особи в міжнародний розшук та/або листа про направлення до НЦБ Інтерполу; в обов'язковому порядку мають бути надані відомості про прийняття саме Генеральним секретаріатом Інтерполу відповідного рішення про оголошення особи в розшук із відповідними реквізитами такого розшукового повідомлення [14].

Така неузгодженість й відсутність належного нормативного врегулювання цього питання у нормах кримінального процесуального закону має наслідком те, що слідчі судді не конкретизують у свої ухвалах які саме докази оголошення особи підозрюваного у міжнародний розшук є достатніми.

З наведеного ми робимо висновок, що питання здійснення судового контролю під час застосування процедури *in absentia* потребує подальшого дослідження з метою надання пропозицій щодо її вдосконалення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

2. Черняк В. П., Кіяниця В. М. Особливості процесуального застосування спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень як форми

досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2021. С. 272-275. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/67>.

3. Дрозд В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia) як диференційована форма кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 7/2020. С. 333-337. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.57>

4. Шаповалова І. Дотримання стандартів справедливого судового розгляду за ст. 6 ЄКПЛ під час здійснення кримінального провадження за відсутності обвинуваченого (in absentia). *Слово Національної школи суддів України* № 2 (43) 2023. С. 155-165. DOI 10.37566/2707-6849-2023-2(43)-10.

5. Шумейко Д. До питання здійснення спеціального досудового розслідування. ISSN 2353-8406 Knowledge, Education, Law, Management 2020 № 4 (32), vol. 2. Р. 214-219. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.2.38>

6. Спеціальне кримінальне провадження: як прискорити досудове розслідування та судовий розгляд, не порушуючи нічиїх прав, – Ольга Шаповалова та Олександр Микитенко. *Юридична практика*. 30.01.2023. URL: <https://pravo.ua/cpetsialne-kryminalne-provadhennia-ia-k-pryskoryty-dosudove-rozsliduvannia-ta-sudovy-rozhliad-ne-porushuiuchy-nichyikh-prav-olha-shapovalova-ta-oleksandr-mykytenko-partnery-benchers-law-firm/>

7. Огородник Д. М. Становлення правового регулювання здійснення кримінального провадження в Україні в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 3. С. 133-138. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.19>

8. Калінніков О. В. Використання європейського досвіду під час реформування інституту спеціального досудового розслідування (in absentia). Theoretical and scientific bases of development of scientific thought : V International scientific and practical conference (February 16 – 19, 2021). Rome, Italy. С. 237–242.

9. Калінніков О. В. Гарантії прав підозрюваного під час спеціального досудового розслідування (in absentia) за КПК України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (115). С. 128–137. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4337-833X>.

10. Ухвала слідчого судді Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 15 лютого 2023, судова справа №183/1824/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109033156> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

11. Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Харкова від 18 жовтня 2023, судова справа № 953/10059/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114333411> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

12. Ухвала слідчого судді Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 29 березня 2024, судова справа № 335/8582/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118016589> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

13. Ухвала слідчого судді Херсонського міського суду Херсонської області від 03 січня 2024, справа №766/9076/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116121905> (дата звернення – 20 травня 2024 року).

14. Калінніков О. В. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного (in absentia) в Україні та країнах Європи (порівняльно-правове дослідження). Дис-я К, 2021. URL : <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ad962138-e397-4248-a729-e389b8797a91/content>.